

*Apie Merkinės žydų bendruomenę
Mindaugas Černiauskas*

„Praėjo dešimtmečiai, kai aš tave palikau, Merkine. Tu visada mano mintyse. Kiekvieną dieną mintimis vaikštau mažomis apstatytomis gatvelėmis. Žinau, kad tai ne realybė, tačiau vis dar neišmokau susitaikyti su faktu, kad Holokausto siaubas buvo ir mano mieste“ Dorit Blatshtein, emigrantės iš Merkinės mintys

Šių metų rugsėjo 23 d. visoje Lietuvoje buvo minima žydų Holokausto diena. Pagerbti Holokausto aukų atminimą merkiniškiai ir svečiai iš kitų vietovių rinkosi į Merkinės muziejų. Ruošiantis renginiui, dėmesį patraukė 2003 m. išleistos knygos „Mano senelių ir prosenelių kaimynai žydai“ pratarinėje parašyta mintis, kad „Lietuvos žydų sunaikinimas buvo toks šiurpus ir netikėtas, toks ciniškas ir atviras, vykdytas čia pat visų kitų gyventojų akivaizdoje, kad iš esmės vienaip ar kitaip palietė kiekvieną visuomenės narį“. Su šia mintimi sunku nesutikti, kaip ir su mintimi, kad „traumuojančią patyrimą dažniausiai dažniausiai stengiamasi nustumti į užmarštį“. Akivaizdu, kad „patirtis niekur nedingsta, gali tapti negyjančia žaizda ir neurotiniu kompleksu“, ypač kai į istoriją žiūrime vedami idealizuotos tautos istorijos versijos, kurioje norime matyti tik pasididžiavimo, gėrio, grožio ir harmonijos pavyzdžius.

Tai, kad apie skaudžią praeitį stengiamės nekalbėti yra normalu. Bet būtų nenormalu, jeigu gyventume taip, lyg visų tų patirčių būtų nebuvo. Iš principo, žydų sunaikinimo Antrojo pasaulinio karo metais tema yra platesnės temos dalis. Visų pirma prarasto valstybingumo temos dalis. Lietuvos žydų bendruomenės nariai buvo Lietuvos piliečiai, jie, kaip ir kiekvienas mūsų šiandieną, buvo valstybės dalininkai, vienaip ar kitaip lėmę šalies ūkio raidą, socialinį gyvenimą ar kultūros sklaidą.

Pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį dažnai girdėdavome nemalonus ausiai kaltinimus apie lietuvių, kaip žydšaudžių tautą. Kad tai buvo piktų ir labai siauro mąstymo žmonių pareiškimai, įrodyti nesunku. Džiugu, kad tie balsai jau pritilę ir vis dažniau kalbama ne apie nusikaltėlius, o tuos, kurie gelbėjo teisiais tapusios etninės grupės narius. Sako, geri pavyzdžiai užkrečia. Ir įvykius pamatai visai kitoje šviesoje. Štai Rugsėjo 21 d. Merkinės muziejų aplankė lietuvių kilmės australas, kuris rugsėjo 19 d. tėvo vardu atsiėmė apdovanojimą - „Žūvančiųjų gelbėjimo kryžių“ iš Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės rankų už žydų tautybės asmenų gelbėjimą Holokausto metu. Į muziejų atvykusio australo tėvas savo laiku mokėsi Merkinės progimnazijoje, vėliau tapo pramonininku Kaune, Nacistinės Vokietijos metais gelbėjo žydus. Taigi, visi puikiai suprantame, kad tautybė čia nelabai kuo dėta. Greičiau žmogaus sąžinė, padarumas, vertybės ar jų nebuvimas.

...Viena iš pirmųjų gyvenviečių, kurioje savo laiku įsikūrė žydų bendruomenė - buvo Merkinė. Nors žydų sinagoga Merkinėje minima **1654 m.** pirmas žinias apie tikslų žydų skaičių Merkinėje turime tik iš 1765 m. gyventojų surašymo. Taigi Merkinėje 1765 m. gyveno 458 žydai. Pagal 1790 m. duomenis 180 žydų (viso gyventojų tik 444). 1811 - 1818 m. 331 žydas (pagal XIX a. Rusijos imperijoje veikusius įstatymus žydai negalėjo turėti žemės nuosavybės, 1804 m., paskelbus senato įsaką, jie kėlėsi iš kaimų į miestus. Žydų skaičius Merkinėje ėmė sparčiai didėti). 1847 m. - 1565 žydai, 1897 m. - 1900 žydų. 1923 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis Merkinės valsčiuje buvo 1490 ūkių, gyveno 7374 gyventojai. Lietuviai sudarė 76,51%, žydai 19,39%, rusai 1,22%, kiti 0,31%). 1930 m. iš 2200

miestelio gyventojų 1700 buvo žydų tautybės. 20 totorių šeimų, 138 rusai.

Apie tai, koks buvo šios bendruomenės gyvenimas, kokie santykiai su kitatikiais Merkinėje XX a. pr. ir tarpukariu, puikiai iliustruoja 1988 m. Merkinės imigrantų Izraelyje bendruomenės išleistoje knygoje „Merkinė - žydų miestas Lietuvoje“ pateikiami prisiminimai.

Rabinas Šlomo A. Šoras prisimena:

„Merkinė buvo gražus miestas daugeliu prasmių. Jis turėjo gerą vardą visame krašte. Nepaisant mažo skaičiaus žydų, gyvenančių mieste, tarp jų dauguma buvo prekybininkai, studentai ir Yeshiva studentai, visi studijavo Torą.

Komercinė veikla vyko visus metus, žiemą ir vasarą. Prekeiviai iš Merkinės keliavo po visą kraštą, arti ir toli, pasiekdavo Suvalkų ir Gardino miestus. Kai kurie vykdavo net į Vilnių. <...>

Merkinės mieste buvo keli šimtai žydų šeimų. Taip pat čia gyveno lenkai, lietuviai ir rusai. Žydų namai lokalizavosi Miesto centre <...>. Miestelyje veikiančios trys sinagogos vaidino reikšmingą vaidmenį žydų kultūriniame ir dvasiniame gyvenime. <...> visos trys sinagogos – Šulė, Klois ir Bet Hamedreš – buvo toje pačioje gatvėje ir kiekviena turėjo savo kongregaciją. „Bailei batim“ (namų valdytojai) – svarbūs asmenys ir tie, kurie skaitė Torą – meldėsi Bet Hamedreš, kur buvo meldžiamasi ortodoksų būdu. Po rytinių maldų, kongregantai sėdosi ratu aplink stalą ir studijavo Gemara (Talmudą sudaro Mišna (apie 200 m. e. m.), pirmasis rašytinis judėjų Sakytinio Įstatymo rinkinys, ir Gemara (apie 500 m. e. m.) – Mišnos aiškinimas aut. pastaba). Čia jie studijavo Talmudą labiau nei kitose sinagogose.

Gaisras vienoje iš Merkinės sinagogų 1916 m.

Klois buvo gerokai erdvesnė ir gražesnė nei Bet Hamedreš. Tie, kurie meldėse Klois buvo jaunesni <...> Maldos taip pat buvo gerokai trumpesnės nei Bet Hamedreš.

Šulė taip pat buvo gražus pastatas. „Aron kodeš“ (šventoji arka) – buvo padaryta iš raižyto medžio. Žalvario šviestuvai buvo nuleisti nuo lenktų žydra spalva nudažytų ir žvaigždėmis papuoštų lubų. Čia buvo labai gera akustika. Bilietus parduodavo, kai atvykdavo giedotojas iš kitų vietų. Šulėje kas dieną nebuvo meldžiamasi, tačiau tik šeštadieniais iš švenčių metu <...>.

Buvo asmenų, kurie meldėsi visose sinagogose. Pvz. Rabinas Michel Štapelis, kuris buvo gerbiamas pagyvenęs asmuo. Buvo sakoma, kad jis puikiai išmano talmudą, o studijuoja jį dieną naktį. Paprastai jis meldavosi Bet Hamedreš, tačiau kartas nuo karto jis meldėsi Klois ir dažnai Šulėje.

Merkinėje taip pat buvo nuolatinis kantorius (giedotojas). Pamenu būdamas vaikas giedojau jo chore. Kantorius maldas giedojo visose trijose sinagogose. Taip pat būta dajano (Rabino teisėjo). Jo vardas buvo Rabinas Daiches. Tai buvo senas žmogus, kuris gerai išmanė Torą,

* * *

Kad galėtų išlaikyti savo šeimas, dauguma Merkinės žydų dirbo sunkiai. Tačiau buvo ir tokių, kurie turėjo didesnę verslą. Toks Bezalelis Manosovskis, kuris buvo turtingas ir įtakingas asmuo. Jis išsinuomodavo miško plotus iš vyriausybės ir miško kirtimui samdė tiek žydus, tiek ne žydus. Rąstai buvo transportuojami į Nemuno upę. Nuridentus nuo kranto į upę rastus, surišdavo į plaustus. Tada juos plukdydavo žemyn upe iki Baltijos jūros, iš kur juos paimdavo į didelius pjūklus varančius Vokietijos malūnus. Bezalelis Manosovskis taip pat turėjo malūną su lentpjūve, kur rąstai buvo pjaustomi į lentas.

Tarp kitų verslų Merkinėje būta malūnininkystės, plytų gamybos, apšvietimo, naminio žvakių liejimo ir keletas kepyklų. Tarp amatininkų būta batų gamintojų, siuvėjų, stalių ir statybininkų. <...> Batų ar drabužių pirkimas nebuvo kasdienis įvykis. Čia suplyšusi avalynė ar rūbas amatininkų rankose buvo sutaisomas ir atnaujinamas. Visgi amatininkai dažnai užsakymų taip pat negaudavo, kadangi tiek tarp žydų ir kitatikių buvo įprasta, kad šeimai drabužius sutvarkydavo motina. Jos namuose taip pat iškepavo duoną, net švenčių progomis.

Iki dvylikos metų išvykęs iš miesto niekada nebuvo. <...> Paprastai viskas čia buvo ramu, kiekvienas rūpinosi pragyvenimu. Visgi visuomeninis gyvenimas buvo kaip didelės šeimos: ar laimingomis progomis, ar liūdnomis - visi veikė, kaip šeima. Sielvartas ir džiaugsmas žmones suvienydavo. Pažinojau kiekvieno vardą.

Rimtų ginčų tarp miestelių žydų nekildavo, tačiau nesutarimų kartais visgi pasitaikydavo. Pastarieji buvo sprendžiami Bet Hamadreš sinagogoje. Kaip? Šabo dieną, kai buvo metas skaityti Torą, ieškovas stodavo priešais Šventą arką ir neleisdavo paimti Toros. Tai vadinosi, „skaitymų atidėjimu“. Ieškovas atsisukdavo į kongregacijos dalyvius, išreikšdavo savo reikalavimus ir prašydavo, kad jie būtų priimti. Jei jo ieškinys būdavo priimamas, reikalas būdavo išspręstas. Tais atvejais, kai klausimas nebūdavo išsprendžiamas, būdavo sudaromas komitetas, kad klausimą apsvarstytų ir jį išspręstų. Tik po to kongregacija galėdavo tęsti susirinkimą ir skaityti Torą.

<..>

Kai būdavo ginčas tarp žydų, jie į oficialius teismus nesikreipdavo, jie eidavo pas Rabiną. Rabinas, o kartais kiti, kurie būdavo su juo, išklausydavo argumentus ir nusprendavo reikalą. Dažniausiai jo sprendimas būdavo priimamas. Išskirtiniais atvejais, kai ieškovai kreipdavosi į kitatikių teismus, Herš Radovskis parašydavo žydams argumentus valstybine, rusų kalba (turima omeny XX a. pr. iki Nepriklausomos Lietuvos valstybės sukūrimo). Kadangi Merkinėje nebuvo teismo, klausimą svarstydavo Trakų mieste.

Merkinėje buvo kalėjimas. Kaliniai dažniausiai buvo kitatikiai. Tik labai retai žydai ten pakliūdavę. Vietos policijoje dirbo keletas policininkų, kuriems vadovavo jaunesnysis leitenantas.

Jie dėvėjo oficialias uniformas, nuo juosmens prie diržo kabojo kardas. Žmonės juos laikė pagarboje, kuri kilo iš baimės. Policijai daug darbo nebuvo. Žydai rūpesčių nekėlė. Turgaus dienomis, kurios buvo ketvirtadienį, kai kitatikiai parduodavo savo produktus, su pinigais savo kišenėse jie eidavo į vietos užkeigą išgerti mažą stikliuką viskio. Stikliukais dažnai virsdavo buteliu. Dažnai šis išgėrimas baigdavosi tuo, kad kitatikiai į gatvę išeidavo visiškai girti. Tada policija įsikišdavo ir uždarydavo juos, kol išsiblaivydavo. Taip atsitikdavo ir per šventes. Kai išeidavo iš bažnyčios, eidavo į smuklę viskio.

Turgaus diena Merkinės aikštėje tarpukariu.

* * *

Mano pirmasis mokytojas buvo Leibe ir Seirijų. Jis gyveno mažame mediniame name. Jo mokykloje buvo dvi klasės. Vienoje mokė hebrajų alfabeto ir skaitymo iš maldų knygos. Kitoje mokomasi buvo Talmudo. Vaikai, kurie pasirodydavo puikiai, gaudavo saldinių. Silpnesni dažnai buvo baudžiami stovėjimu kampe. Mokytojas nešiojo popierinę kepurę, dėl ko vaikai iš jo juokdavosi. <...> Penktadieniais jis pasikviesdavo tėvus pasiklausti, kaip yra tikrinamos vaiko žinios. Kartą buvau labai nustebęs, kai pamačiau savo tėvą. Mano širdis ėmė smarkiai plakti. Kai skaičiau iš maldų knygos, pradėjau iš susijaudinimo verkti. Staiga ant mano galvos ėmė byrėti monetos – buvau priblokštas. Tai buvo prizas, kuri gavau už gerą skaitymą. Iš kur tos monetos ėmė kristi? Mokytojo žmona užlipo į palėpę ir pabėrė monetas, kurias jai padavė mano tėvas.

Būdami dešimtis vaikai pradėdavo mokytis Gemara. Mokydavosi iki 12 ar 13 metų. Tada gabesni vaikai studijas tęsdavo Lydoje, Voložine ar Slobodkoje (Kauno priemiestyje). Kiti mokytojai tuo metu buvo Šimonas Melamedas, Abba Melamedas ir Moše Jehezkelis. Prieš pirmąjį pasaulinį karą mieste buvo įkurta žemesnio lygmens Ješiva (judaizmo dvasinė seminarija).

Čia galėjo mokytis vaikai nuo trylikos metų. Ješiva buvo prižiūrima Rabino Michel, kuris buvo labai išsilavinęs. <...> Pamokos vykdavo Klois arba Bet Hamedreš. Kiekvienas berniukas pamokai pasiruošdavo pats. Kartais ruošdavosi du berniukai. Pamokos tęsdavosi iki vėlumos. Dėl karo baimės, tamsiu paros metu vieni bijodavome eiti namo, todėl tėvai ateidavo mūsų pasiimti.

Merkinėje taip pat buvo žydų pradinė mokykla, kurioje mokslas buvo nemokamas. Ten buvo studijuojama Sidur (judėjų maldynas, kuriame surašytos maldos, psalmės ir palaiminimai aut. past.), Biblija ir hebrajų kalba. Taip pat būta dviejų vidurinių mokyklų. Viena kitatikiams, kita žydams. Kiekvienoje mokykloje buvo po 4 klases ir tie, kurie baigdavo tą mokyklą, mokslus tęsdavo gimnazijoje. Žydų mokykloje berniukai ir mergaitės mokėsi kartu. Studijų kalba buvo rusų. Svirkis buvo gimnazijos vadovas. Mokytojas, kuro vardas buvo Bestomskis, taip pat mokė gimnazijoje, vėliau jis tapo žinomas dėl savo matematikos vadovėlio.

<...> Merkinės mieste policija tikėjo ir įtarinėjo, kad žydai naudojo krikščionių vaikų kraują, kad iškeptų Paschos macų. Prisimenu, kaip kartą ieškodamas kraujo dėmių į sinagogą atėjo policijos pareigūnas. Žydai atidarė šventą arką ir parodė jam Kiduš vyno butelį – grynas vynas, be kraujo.

Kareivius savo mieste matėme retai. 1912-1913 m. mūsų krašte vyko kariniai mokymai. Kariai buvo apgyvendinti žydų namuose. Tais metais arkliai buvo konfiskuoti kariuomenės reikmėms. 1914 m. rusų vyriausybė nusprendė, kad visi žydai, kurie gyvena miestuose šalia sienos su Vokietija turi palikti namus ir vykti į Rusijos gilumą. Kai kurios iš tų šeimų atvyko į Merkinę. Juos priėmė gyventi į žydų namus. Kartu buvo paskirtas karo komendantas ir karo policija prižiūrėjo žydų veiklą.

Rusų armijai patyrė pralaimėjimą, frontas priartėjo prie Merkinės. Per keturias kitas dienas patrankos apšaudė miestelio centrą. Po to čia vyko kovos akis į akį tarp vokiečių ir besitraukiančių rusų kareivių. Gyventojai slėpėsi rūsiuose ir mūriniuose pastatuose. Kai kuris slėpėsi savuosiuose, kiti kaimyno namuose. Tik kai pasibaigė kovos, žydai išėjo iš savo slėptuvių ir rado save jau po vokiečių okupacija.

Naujieji valdytojai buvo visiškai kitokie: nauja kalba ir nauja valdymo sistema. Nauji šeimininkai su žydais elgėsi pagarbiai“ (citos pabaiga).

1918 m. Lietuvos Tarybai paskelbus apie nepriklausomos Lietuvos valstybės sukūrimą keitėsi ir žydų bendruomenės situacija. Apie tai rašo emigrantas iš Merkinės Dovydas Halperinas. Anot jo, nepriklausomos valstybės sukūrimas stipriai paveikė ir žydų bendruomenės ekonominį, kultūrinį, visuomeninį gyvenimą. Jeigu iki tol miesto ir žydų visuomeninis gyvenimas buvo tvarkomas pagal neformalius susitarimus, remiantis tradicija, tai dabar sukūrus valstybę ir institucijas, baigėsi savanoriški mokėjimai į bendruomenės kasą, prasidėjo mokesčių mokėjimas pagal įstatymą, atsirado licenzijų verslui išdavimas ir t.t. Tiesa, kaip ir anksčiau žydų ir kitatikių santykiai iš esmės apsiribojo komercija. Žydai vertėsi prekyba, teikė amatininkų paslaugas, kitatikiai (lietuviai, rusai, totoriai) gi parduodavo produktus miesto turguje, kuris vykdavo ketvirtadieniais ir naudojosi žydų teikiamomis paslaugomis.

Miestelio centras buvo apstatytas žydams priklausiusiais pastatais. Čia namo neturėjo jokios kitos tautybės verslininkas, visos centre esančios parduotuvės taip pat priklausė žydams.

Vienas iš to meto pasiekimų buvo miesto vandentiekis. Jį Abraomo Zalmano Raiznerio iniciatyva suprojektavo du Kauno inžinieriai broliai Korlanzikai. Pastačius vandentiekio bokštą, miesto gyventojai galėjo prisijungti prie tekančio vandens tiekimo sistemos. Tuo metu tokios sistemos neturėjo nei vienas Lietuvos miestas.

Merkinės žydų bendruomenė pasižymėjo aktyvia visuomenine, kultūrine veikla, veikė įvairios socialinė veikla užsiimančios šalpos draugijos, religinės organizacijos, Maccabi sporto klubas. Penktadieniais žydai gausiai rinkosi į pirtį, ruošėsi šabui. „Miesto žydai jautėsi taip, tarsi gyventų savame pasaulyje, žydiškame pasaulyje. Viskas buvo daroma pagal papročius ankstesnių kartų, jei nesijautė, kaip pašaliečiai“ (cit. Jokūbas Mileris). Kad žydai gyveno pakankamai uždarą visuomeninį gyvenimą, pasako ir faktas, kad jie turėjo atskirą gaisrininkų komandą.

Viena iš vyraujančių XX a. pradžios ir tarpukario demografinių tendencijų tarp žydų etnosu buvo emigracija. Jaunesnės kartos atstovai paveikti sionizmo idėjų, skelbiančių apie žydų valstybės sukūrimą Palestinoje, savo gyvenimo su Lietuva ir Merkine nesiejo. Daugumos svajonė buvo – biblinė Pažadėtoji žemė. Žydų gyvenvietė Palestinoje – Izraelis. Kokia tai buvo svajonė Merkinės žydų jaunimui atskleidžia **Doritos Blatštain pasakojimas**: „Atsimenu nuostabios studentės Minalės Amerikanski pasakojimą. Ji pasakojo, kad šalia sinagogos (Merkinės), rytinėje dalyje yra nuo žvilgsnių paslėptas rūsys. Visi, kurie randa įdėjimą į šį rūsį ir eina ten su balta ožka, gali pateikti tiesiai į Izraelio žemę. Ir ten Izraelyje jie valgo apelsinus, o saulė niekada nenusileidžia. Mes ja tikėjome. Mes, vaikai,ėjome aplink sinagogą ir ieškojome to įėjimo. Tai darėme visą vasarą, kol neatėjo žiema ir neprisnigo. Net kai pirmą kartą sutikau emisarus ir Brigados karius, kurie atvyko padėti Holokaustą išgyvenusiems ir net kai jie pasakė apie Izraelio žemę ir kelionę į Izraelį, Minalės istorija išliko mano atmintyje. Realybė negalėtų pakeisti tokios legendos“.

Merkinės rabinų sveikinimas prezidentui A. Smetonai 60 proga. iš LCVA

Tarpukariu daug žydų iš Merkinės emigravo į JAV, Pietų Ameriką, Palestiną. Likusieji gyveno sau įprastą gyvenimą iki 1940 m., kai prasidėjo sovietų okupacija. Pirmosios sovietų okupacijos metais žydai, kaip ir lietuviai patyrė dideles represijas: suvaržyta spauda, uždarytos privačios ir bendruomeninės mokyklos, iš mokymo programų pašalinta hebrajų kalba, apribotas visuomeninių organizacijų veikimas, didelį smūgį žydų verslumui sudavė nacionalizacija ne tik žydams priklausęs bendruomeninio turto, bet ir privačių namų. 1941 m. birželio trėmimų metu iš Merkinės ir jai priklausiusių kaimų sovietai ištrėmė 9 šeimas: 5 lietuvių ir 4 žydų (prekybininko Leono Gelerio, prekybininko Izraelio Kubicko, Šmuelio Kabačniko ir Makso Odineco). Iš viso 40 žmonių.

Žydų padėtis dar labiau pablogėjo Vokietijai pradėjus karo veiksmus prieš Sovietų Sąjungą. Merkinės miestelis labai stipriai nukentėjo nuo karo veiksmų. Sugriauta absoliuti dauguma žydams priklausančių pastatų. Daug parduotuvių buvo išplėšta. Pirmomis nacių okupacijos dienomis Merkinėje buvo įsteigta vokiečių karo komendantūra. Dėl Hitlerinės Vokietijos pozicijos žydų klausimu, žydų bendruomenė iškart pradėta persekioti. Kelios dešimtys žydų, dėl kolaboravimo su sovietais, buvo nušauti mirties bausmė. 1941 m. vasaros antroje pusėje žydams buvo įsakyta ant nugaros ir krūtinės prisisiūti geltonas žvaigždes su raide „J“, jiems liepta vaikščioti ne šaligatviu, o gatvės viduriu, apribotas judėjimas vėlyvų paros metu. Žydus vokiečiai taip pat išnaudojo viešiesiems darbams: varė taisyti kelius, kasti griovius ir pan.

1941 m. rugpjūčio mėn. visi Merkinės žydai buvo suvaryti į sinagogas, įkurtas getas. Ginkluotų kareivių ir vietos policininkų saugomo geto kaliniams trūko maisto. Kai kurie lietuviai stengėsi padėti, nešė sinagogose uždarytiems žydams maisto produktų. Dalis sargybinių apsimesdavo, kad nemato ir maistas būdavo perduodamas. Geto viduje žydai susiorganizavo komitetą, kurio nariais buvo mokytojas Abraomas Sidranskis, Bezalelis Vainšteinas ir kiti. Išrinkti atstovai stengėsi užmegzti ryšius su vietine valdžia ir pagerinti gete uždarytų žydų gyvenimo sąlygas. Buvo manoma, kad žydai bus išvežti darbams. Deja. Merkinės žydai buvo sušaudyti 1941 m. rugsėjo 10 d. už Stangės upelio esančioje smėlinėje vietoje. Pagal K. Jegerio raportą, Merkinėje buvo nužudyti 854 žydai: 223 vyrai, 355 moterys ir 276 vaikai.

Apie žydų žudynes Gardino g. gyvenęs Merkinės gyventojas Kazys Poguželskis liudijo taip: „Pro trobos langą mačiau Merkinės žydus, varomus prie duobės. Pirmiausia surištomis rankomis varė žydų vyrus. Prieš kalną bėgo trys policininkai, o paskui juos, apsuptas girtų policininkų ir esesininkų, būrys pasmerktųjų. Matėsi, kaip juos mušė lazdomis ir šautuvų buožėmis, bei vertė bėgti. Ant kalniuko juos suguldė ir vėl mušė, ir tik tada varė prie netoli esančios duobės. Kai susidorojo su vyrais, tada varė moteris. Kaip šiandien prisimenu, kai kartu su minia pasmerktųjų pro mano langus į mirties vietą ėjo, vesdami už rankų savo vaikus, merkiniškių mylima ir gerbiama mokytoja Mansauskienė. Nešėsi savo vaikus ir kitos moterys. Šiurpus buvo vaizdas. Viena mergina iš būrio staiga puolė bėgti. Deja, vargšė nenubėgo toli. Ją nušovė prie pat Stangės upelio kriaušio, netoli mano namų. Pragyvenau 83 metus, tačiau tokio šiurpus, sukrečiančio vaizdo nemačiau...“. Taip buvo sunaikinta sena ir garsi Merkinės žydų bendruomenė.

Pagerbdami šios bendruomenės atminimą rugsėjo 23 d. į Merkinės muziejų susirinkusieji pasikeisdami perskaitė visų Merkinėje nužudytų žydų šeimų pavardes ir prisidėjo prie visoje Lietuvoje vykdytos akcijos „Vardai“, primenančios, kad žmonės, tai ne skaičiai.